

บทคัดย่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลุ่มที่ 2

(ร้อยเอ็ด สกลนคร ขอนแก่น หนองบัวลำภู เลย และนครราชสีมา)

โครงการการสังเคราะห์องค์ความรู้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

เรื่อง (ภาษาไทย) ร่องรอยอารยธรรมขอมในอำเภอกาฬสินธุ์และเทพารักษ์

(ภาษาอังกฤษ) Traces the historical evidence of Khmer civilization
at Khamtalesor Dankhunthod and Thepharak

คณะผู้วิจัย นางสาวปนัดดา พงศ์มาลี นางชนกานต์ นัดสันเทียะ และ นางอรุณศรี ศรีแก้ว

ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาติ มณีโชติ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปฐม หงษ์สุวรรณ

ปีที่พิมพ์ 2553

โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่อง ร่องรอยอารยธรรมขอม ในอำเภอกาฬสินธุ์และเทพารักษ์
และเทพารักษ์ขึ้นนี้ เป็นการสังเคราะห์เกี่ยวกับร่องรอยการรับอิทธิพลอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อำเภอกาฬสินธุ์และเทพารักษ์ โดยมีพื้นที่ศึกษาใน 4 ชุมชน เพื่อถอดองค์ความรู้เกี่ยวกับร่องรอยหลักฐานการรับอิทธิพลของอารยธรรมขอมที่หลงเหลือ สภาพการรับรู้ของผู้คน ระบบคิดและการให้คุณค่าต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุจากอดีตสู่ปัจจุบัน วิเคราะห์ความสัมพันธ์การเชื่อมโยงกับปราสาทหินสำคัญในจังหวัดนครราชสีมา การสร้างความเป็นอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตนท้องถิ่น และการอยู่ร่วมโบราณสถาน โบราณวัตถุในปัจจุบันและอนาคตของพื้นที่ศึกษา

จากการศึกษาพบว่า ในเขตอำเภอกาฬสินธุ์และเทพารักษ์ มีร่องรอยโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการรับอิทธิพลมาจากอารยธรรมขอม ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 15-18 มายาวนาน พบปราสาทขอม ธรรมศาลา ทับหลัง และรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์ฮินดู พระพุทธรูป ทวารบาลและซากเมืองโบราณ ตลอดจนตำนานการเล่าขานถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

ชาวบ้านทั้ง 4 ชุมชน ที่มีการรับรู้ว่ามีร่องรอยอารยธรรมขอมทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุอยู่ในชุมชน และมีความรับรู้ว่ามีอายุรุ่นเดียวกันกับปราสาทสำคัญของจังหวัดนครราชสีมา นั่นคือปราสาทหินพิมาย และกลุ่มปราสาทในอำเภอสว่างแดนดิน จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าชาวบ้านทั่วไปรับรู้และภาคภูมิใจที่มีโบราณสถานในชุมชน แต่ระบบคิดให้คุณค่า พัฒนาหรือบูรณะให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเหมือนปราสาทหินพิมายนั้นมีอยู่เฉพาะในความคิดของแกนนำชุมชน ส่วนกลุ่มชาวบ้านทั่วไปให้คุณค่า

โบราณสถานเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และประกอบพิธีกรรม ยังไม่มีชุมชนใดสร้างหรือพัฒนาให้เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น แต่สามารถการอยู่ร่วมกับโบราณสถานอารยธรรมขอมได้โดยไม่มีการพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเป็นประโยชน์กับชุมชนในอนาคต

คำสำคัญ (Keywords) : อารยธรรมขอม (Khmer civilization)

อารยธรรม (Civilization) หมายถึง สิ่งที่สังคมมนุษย์ สังคมกันมาเป็นเวลานาน ได้รับการถ่ายทอด และ สืบต่อกันมาจนกลายเป็นสังคม ชุมชนที่มีวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น จนมีความซับซ้อนของสังคมมนุษย์ เช่น ความสามารถในการด้านเกษตรกรรม ความสามารถในการจัดสรรแรงงาน หรือการมีประชากรอาศัยในชุมชนมากพอที่จะก่อตั้งเป็นเมือง อารยธรรมอาจใช้รวมความถึงการประสบความสำเร็จของมนุษย์และการขยายถิ่นฐาน

“ขอม” (Khmer) ชื่อนี้มีที่มาหลายความเชื่อ แต่ที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุดคือ ขอมเป็นชื่อทางวัฒนธรรมที่ใช้เรียกกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ชนชาติ หากเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่รับวัฒนธรรมฮินดูจากชมพูทวีปแล้วภายหลังเปลี่ยนเป็นพุทธมหายาน ใช้อักษรขอมในการจดจารึก(จิตรภูมิศักดิ์) คำว่า "ขอม" ถูกใช้เรียกกลุ่มคนโดยรวม คำว่า ขอม ปรากฏในจารึกวัดศรีชุม สุโขทัย 2 แห่ง ระบุชื่อ ขอมสบาดโขลญลำพง คนกลุ่มนี้รวมถึงชนชาติเขมรและรัฐเครือญาติทั้งหมด รวมทั้งละโว้ ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นอโยธยาศรีรามเทพนครด้วย มากกว่าข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เช่นการถือว่าขอมเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่ง ที่เคยแผ่อำนาจมาครอบครองดินแดนในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึงสุโขทัย มีอำนาจปกครองเหนือชาวไทยโบราณ

สุจิตต์ วงษ์เทศ นักวิชาการแห่งสำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม ก็เสนอว่า ขอม ในที่นี้น่าจะหมายถึงคนในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ต่อสู้ชิงความเป็นใหญ่กับคนทางเหนือ ขอมใช้เรียกคนเมืองละโว้หรือลพบุรี เมืองใหญ่เก่าแก่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและต่อมาจึงเรียกรวมไปถึงเมืองอโยธยาศรีรามเทพนคร ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของอยุธยา

โดยสรุป คำว่า ขอม เป็นคำเรียกคน มีความหมายทางวัฒนธรรมและมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา

อารยธรรมขอม (Khmer Civilization) ในที่นี้จึงหมายถึง ความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรมที่เกิดจากความเชื่อ และได้สร้างโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและคติตามศาสนาที่ชนกลุ่มหนึ่งนับถือศาสนาฮินดูจากชมพูทวีปแล้วภายหลังเปลี่ยนเป็นพุทธมหายาน และสังคมนั้นมาเป็นเวลานาน ถ่ายทอด และสืบต่อกันมาเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น มีการแผ่ขยายอิทธิพลความเจริญรุ่งเรืองไปยังดินแดนต่าง ๆ ของภาคอีสาน ตลอดจนภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งมีร่องรอยหลักฐานความเจริญกระทั่งปัจจุบันเป็นปราสาทหินน้อยใหญ่ กู่ ปรางค์ และรูปเคารพต่าง ๆ ร่องรอยความเจริญก้าวหน้านี้เรียกว่า อารยธรรมขอม